

دیدگاه

شماره: 766	موضوع: ضرورت های تکمیل بسته حمایت از صادرات غیر نفتی
تاریخ: 1395/05/25	

توضیح اجمالی:

امروزه بیش از هر زمان دیگری، صادرات غیر نفتی کشور به ویژه در حوزه مواد واسطه‌ای امری دشوار شده و به میزانی که این اقلام سهم بیشتری در صادرات غیر نفتی داشته و به مقصد کشورهایمانند چین و همسایگان آن بروند، شاخص‌های تنوع‌پذیری به تدریج بیشتر نزول خواهد کرد. دلیل این مدعا، کاهش سرعت تجارت جهانی است. رشد تجارت جهانی طی سال‌های اخیر چه به صورت نسبی در مقایسه با درآمد جهانی و چه در مقایسه با نرخ‌های رشد سنوات گذشته کاهش یافته است. تجارت جهانی، بعد از بازیابی اقتصاد جهانی از رکود بزرگ و تاریخی سال 2009، نرخ‌های رشد کمتر از 3 درصد را طی سال‌های 2012 و 2013 (در مقایسه با متوسط نرخ‌های رشد 7/1 درصدی طی سال‌های 1987 تا 2007) تجربه کرده است. از ابتدای سال 2015 میلادی این کاهش رشد به ویژه در چین و کشورهای همسایه آسیایی این کشور تشدید نیز شده است. نقش بارز چین و آسیا در کاهش تجارت جهانی سال 2015 در مقایسه با تکانه پیشین تجارت جهانی در سال 2009 به واسطه بحران مالی جهانی، امروز واضح‌تر دیده می‌شود. نتیجه مطالعات نشان می‌دهد که یک درصد افزایش در درآمد جهانی برای دوره 2007-2001 بالغ بر 1/5 درصد رشد تجارت جهانی ایجاد می‌کرد که این نسبت برای دوره 2008-2013 به عدد 0/7 درصد رسیده است. این نتیجه صرفاً نه به واسطه بحران مالی جهانی، بلکه ناشی از طیفی از عوامل است که از افزایش حمایت‌گرایی تا تغییر ساختار تجارت و تقاضای کل قابل دست‌بندی است. شواهد نشان می‌دهد که یکی از مهم‌ترین این عوامل تغییر در ساختار «تقسیم کار عمودی» در سطح بین‌الملل به نفع مواد واسطه‌ای داخلی، به ویژه در دو کشور چین و آمریکا است. به عنوان مثال، صادرکنندگان چینی در حال حاضر نسبت به گذشته بیشتر از نهاده‌های داخلی استفاده می‌کنند تا نهاده‌ها وارداتی. آمارها نشان می‌دهد که سهم واردات چین در صادرات این کشور از 60 درصد در اواسط دهه 1990 به کمتر از 35 درصد در حال حاضر رسیده است.

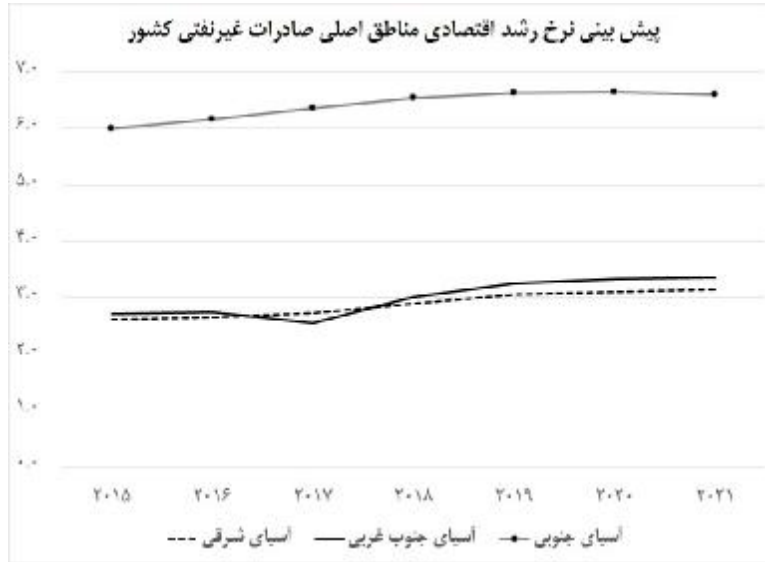
تا آنجا که به تجارت خارجی ایران باز می‌گردد، سیاست‌های حمایتی در تقابل با بحران مالی جهانی از سوی برخی طرف‌های تجاری ایران مانند چین، در کنار فشار تحریم‌های بین‌المللی شرایط دشواری را طی یک دهه گذشته و به ویژه طی سال‌های 1390 تا 1394 بر تجارت خارجی کشور تحمیل کرده است. صادرات غیر نفتی ایران که بیش از 70 درصد آن مواد واسطه‌ای است، در نتیجه تغییر سیاست طرف‌های اصلی و از دست دادن برخی بازارهای سنتی می‌تواند با بحرانی جدی طی سال‌های آتی مواجه شود. برای این مهم چند دلیل اصلی قابل ذکر است:

(الف) ماندگاری پایین اقلام صادرات غیر نفتی در بازارهای هدف: در سال 1394 نسبت به سال 1393، تعداد طرف‌های صادراتی کاهش یافته و از 153 به 140 کشور رسیده است. اما چنانچه معیار ماندگاری (صادرات مداوم سالانه) در کنار معیار ارزآوری موثر (حداقل یک میلیون دلار) قرار گیرد، ایران صرفاً به 26 کشور صادرات غیر نفتی موثر دارد. تعداد پایین کشورهای واردکننده اقلام ایرانی در کنار تغییر راهبرد تجاری تعدادی از مهم‌ترین آنها در حوزه شرق آسیا، زنگ خطر را برای صادرات غیر نفتی به صدا در آورده است.

(ب) فقدان تنوع‌پذیری کالایی و کشوری در صادرات غیر نفتی: تا پیش از سال 1382 ایران بیشتر درآمد صادراتی غیر نفتی خود را از اقلام نهایی مصرفی به دست می‌آورد ولی از این سال به بعد، اقلام واسطه‌ای هر ساله چندین برابر اقلام مصرفی صادر شده و امروزه بیش از 90 درصد صادرات غیر نفتی به لحاظ وزنی و بیش از 70 درصد آن به لحاظ دلاری، در اختیار اقلام واسطه‌ای است. توسعه صادرات اقلام واسطه‌ای با توجه به تغییر در ترکیب واردات اقتصادهای بزرگ جهانی، قطعاً در سال‌های آتی چالش برانگیز خواهد بود. همچنین توسعه صادرات اقلام واسطه‌ای با ارزش حدود 30 سنت به ازای هر کیلوگرم طی یک دهه اخیر و کاهش سهم اقلام مصرفی و سرمایه‌ای، تغییر ساختار جدی را در صادرات غیر نفتی کشور ایجاد کرده که تداوم روند رشد صادرات غیر نفتی و توزیع درآمدهای حاصل از آن را به دلیل ضعف ماندگاری، عدم تنوع‌پذیری، حضور رقبای قدرتمند در بازارهای هدف و ارزآوری پایین، با مخاطرات جدی روبه‌رو می‌سازد. در کنار تنوع‌پذیری کالایی طی سنوات اخیر، تنوع‌پذیری پایین کشوری نیز در حوزه صادرات غیر نفتی مشاهده می‌شود. به عنوان مثال، در منطقه آسیای جنوب غربی به عنوان بازار اول صادرات غیر نفتی کشور، میزان تمرکز در بازارهای این منطقه بالا است و تنها سهم بازار سه کشور عراق، امارات و ترکیه در سال 1394 حدود 40 درصد بوده است. همچنین لازم به ذکر است که برخی بازارهای سنتی به ویژه در منطقه آسیای شرقی (کره جنوبی و ژاپن) و منطقه آسیای جنوب شرقی (سنگاپور و اندونزی) در دوره تحریم‌ها به دلیل تبعیت کامل از قوانین بین‌المللی از دست رفته‌اند.

دیدگاه

ج) از دست رفتن بازارهای غربی و تکیه زیاد به شرق در صادرات غیرنفتی: در حال حاضر اصلی‌ترین بازارهای صادراتی کشور، مربوط به حوزه آسیا است. سهم کشورهای غیرآسیایی طی یک دهه اخیر کاهش یافته و به ویژه بازارهای اروپایی از سبد صادرات غیرنفتی کشور حذف شده‌اند. بالعکس سهم بازارهای آسیایی که در سال 1385، بالغ بر 92 درصد بود، تا سال 1392، در اوج تحریم‌ها، به 98 درصد رسید. در انتهای سال 1394 سهم آسیا در صادرات غیرنفتی به 93 درصد کاهش یافته است. صندوق بین‌المللی پول در آخرین بروزرسانی (ژانویه 2016) آهنگ رشد مناطق اصلی صادرات غیرنفتی را کند و بدون چشم‌انداز مثبت پیش‌بینی کرده است. کشورهای اصلی مناطق آسیای جنوب غربی و آسیای شرقی تا سال 2021 بین 3 تا 3/5 درصد به طور متوسط رشد اقتصادی خواهند داشت. در عین حال که این گزارش واردات چین و همسایگانش را نزولی پیش‌بینی می‌کند.

ماخذ: صندوق بین‌المللی پول در آخرین بروزرسانی (ژانویه 2016)

نکات کلیدی:

بسته حمایت از صادرات غیرنفتی ابلاغی از ابعاد مختلف واقعیت‌های موجود در تغییر مختصات صادرات غیرنفتی و ضرورت حرکت به سمت یک ساختار متعادل را مورد تاکید قرار می‌دهد. لذا توصیه می‌شود:

الف) به منظور تنوع‌بخشی به صادرات کشور از بعد جغرافیایی در راستای مقابله با آثار منفی کاهش سرعت تجاری جهانی، جوایز هدفمندی به صادرات غیرنفتی به حوزه اروپا، کشورهای جنوب غرب آسیا (به جز عراق، امارات، ترکیه و افغانستان)، با اولویت بازارهای از دست رفته شرق و جنوب شرق آسیا و سپس بازارهای آفریقا و آمریکای لاتین اعطا شود.

ب) همچنین اولویت دهی به صادرات اقلام نهایی (مصرفی و سرمایه‌ای) و اتخاذ راهبردهای عملی جهت افزایش تنوع‌پذیری کالایی در این زمینه پیشنهاد می‌شود. ادامه صادرات شدید مواد واسطه‌ای با توجه به کاهش سرعت تجارت جهانی، چشم‌انداز رشد اقتصادی کشورهای اصلی هدف و تغییر راهبرد تقسیم-کار عمودی به نفع استفاده از منابع داخلی در این کشورها، صادرات غیرنفتی را با چالش جدی مواجه خواهد ساخت.

ج) در پایان لازم به ذکر است که چالش جدی تمامی بسته‌های حمایتی غیرهدفمند، بسته حمایت از صادرات غیرنفتی را نیز تهدید می‌کند. هر چه دولت با اتخاذ معیارها صحیح اقدام به باریک‌تر کردن مجرای حمایت‌ها کند، اثرگذاری بیشتری در حرکت ساختار صادراتی به سمت ترکیب بهینه آن خواهد داشت و از افزایش بار مالی برای دولت و افزایش سطح سوءاستفاده جلوگیری خواهد کرد.